

daima ya bir tarih felsefesine, ya tekâmül nazariyesine, yahut başka bir peşin fikre bağlanmakta idiler. Bütün münakaşalar mücerret meseleleri aşamıyordu. Fertçiler ve cemaatçiler karşı karşıya iki doktrin halinde çarpışıyordu. Psikoloji ve sosyoloji âdetâ birbirine düşman iki ilim haline gelmişti. Coğrafi, biyolojik, antropolojik, demografik, teknolojik gibi muhtelif içtimaî faktörlerin taraftarları fikirlerini mübalâğa ile müdafaaya kalktıkları için hemen daima tek görüşlülüğe ve bu yüzden hataya düşüyorlardı. Sosyolojik kaunlar bulmak yolundaki boşuna teşebbüsler bu çalışmalarını büsbütün çıkmaza götürmekte idi. XX inci asırda sosyoloji bu mahzurları derece derece ortadan kaldırmış ve müşterek problemler üzerinde tecrübî araştırmalar yapmaya başlamıştır. Sosyolojinin bugünkü temayülü bilhassa objektif bir surette tatbik edilebilen empirik araştırmalarda, sırf tasvirî ve tipolojik tetkiklerde, ve cemiyyetle ilgili esas problemleri kontrol etmek ve felsefî kritikten geçirmede toplanıyor. Bu suretle geçen asrın acele ve tamimci kanun araştırmalarının zararlarından korunmak mümkün oldu. Bu tarzdaki araştırmalar sosyolojiyi bir taraftan daha mütevazî bir tabiat ilmi gibi müşahede, tecrübe ve tasnif yolunda ilerlemeye sevkederken, bir taraftan da kendi hududunun, diğer ilimlerle münasebetinin, ana problemlerinin değeri ve muteberliği üzerinde felsefî tenkitler yapmaya ve onları sağlamlaştırmaya imkân vermektedir. Bu çok cepheli araştırmaların mecmuu bir nevi fikir ziyafeti (symposium) halinde birlikte çalışmaya veya hiç değilse bölümlü çalışmaların neticeleri üzerinde birlikte düşünmeye müsaittir ki, işte bu kitap böyle bir topluluğun ilk alâmetidir. İkinci cilt bu müşterek çalışmalara az çok iştirak etmekle beraber kendi hususiyetlerini muhafaza eden muhtelif milletlerin sosyolojik araştırmalarına, Enstitülerine ve neşriyatına ayrılmıştır. Fakat burada onlardan teker teker bahsetmek — şimdiki halde — kabil değildir.

HİLMİ ZİYA ÜLKEN: AHLÂK

(Sadık Kâğıtçı Matbaası, İstanbul — 1946. Shf. 310)

Edebiyat Fakültesi Sosyoloji - Ahlâk Profesörü Hilmi Ziya Ülken tarafından 1944-46 yılları arasında verilen ders notlarını neşretmek suretiyle vücade gelmiş olan bu eser iki esaslı kısma ayrıl-

mıdır: Birinci kısım ahlâk teorilerinin tenkidine, ikinci kısım yeni bir normatif ahlâkın esaslarına aittir. Ahlâkın konusu, ahlâkî kesinliğin diğer kesinliklerden farkları, ahlâkla hukuk, sanat ve iktisat gibi değerler arasındaki münasebetler, ahlâkın dinle ilgisi, metafizik, formalist ve ilimci ahlâk teorileri izah ve tenkit edilmektedir. Müellif ikinci kısımda normatif bir ahlâkın kurulma zarureti ileri sürüyor. Ona göre normatif ahlâkın üç prensipi vardır: 1) İdeallik prensipi, 2) Tekâmül prensipi, 3) Ahlâkî kesinlik prensipi. Ahlâkî ideallığın prensipinin formel esası tamamlık (intégrité); materyel esası *değerlendirme*'dir. Burada ahlâkî ideallığın hé-téronome ve anomique görüşlerini tenkit eden müellif, bunun autonome olması neticesine varıyor. Ahlâkînin muhtevası teessürî hayattır: Korku, ümit, gurur ve aşk derecelerinde teessürî hayatın inkişafı ahlâkî fiili kuvvetlendirir, fakat onu doğrudan doğruya teşkil etmez.

Kitabın ağırlık merkezini kişilik (şahsiyet) meselesi teşkil etmektedir. Şahsiyet ahlâkın hem fail hem hedef olarak mevzuudur. Fakat kişilik sırf metafizik bir entité, yahut psikolojik bir terkip değildir. Ahlâkî kişilik biyolojik, ruhî ve içtimâî âmillerin ortasında diyalektik bir inşadır. Onun tetkiki hem ahlâkîliğin hem bütün insanî varlığın tetkiki demektir. Müellif burada kişilik hakkında ileri sürülen fikirleri tenkit ettikten sonra onun diyalektik inkişafında en mühim vasıf olarak «vazife» yi görüyor: her kişilik bir vazifenin gerçekleşmesi, başka tabirle insanın daima bir alternatif karşısında yeni bir terkip başarımından ibarettir. Vazife bize dışımızdan teklif edilmez, o bizim insanî teşekkülümüzden kendi kendimizi yaratmamızdan ibarettir. Son bahisler ahlâkî tatmin, yaptırımcılık, ahlâkî davranışın metodu, ahlâkî değer ve hüküm, ahlâk tipleri meselelerine ayrılmıştır.

H. - Z. ÜLKEN: SOSYOLOJİYE GİRİŞ

Üçler Matbaası, İstanbul, 1947 Shf. 192.

Hilmi Ziya Ülken bu kitabında bir sosyoloji ders kitabına giriş mahiyetinde olan umumî meselelere temas etmektedir. Müellif evvelce neşretmiş olduğu Sosyoloji adlı eserde (1942) tetkik edilen içtimâî morfoloji ve fizyoloji bahislerine burada hiç temas etme-